УДК 316.628

Мотивація досягнення як основний компонент соціалізації студента-психолога

Владислава Геннадіївна Борисова
АСПІРАНТ ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»
ВУЛ. СУХОМЛИНСЬКОГО, 30, М. ПЕРЕЯСЛАВ-ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ, КИЇВСЬКА ОБЛАСТЬ, 08400, УКРАЇНА
e-mail: vladislava.borisova.1990@mail.ru

У статті розглянуто основні умови формування соціалізації майбутніх професіоналів. Виділено соціальні якості студентів, які в майбутньому стануть базисом для розвитку професійної компетенції в університеті та школі. Проаналізовано вплив мотивації досягнення на розвиток соціалізації у студентів.

Ключові слова: соціальне середовище, соціалізація, мотивація досягнення, соціальні якості.

Постановка проблеми. Проблема професійної соціалізації особистості все частіше привертає увагу науковців, і серед усіх актуальних аспектів вивчення професійної свідомості фахівців виділяється аспект мотиваційних детермінант професіоналізації особистості. Поясненням такої наукової ситуації дослідження проблеми слугує системоутворюючий методологічний статус мотиваційної сфери фахівця на всіх етапах його професійного становлення. Проблема вивчення мотиваційного простору професійної реалізації майбутніх фахівців-психологів наразі є однією з найпопулярніших [1].

Період навчання студента у вищій школі – надзвичайно важливий період його соціалізації як особистості:

1) на цьому етапі завершується соціалізація через систему освіти;

2) закладаються основи подальшої соціалізації в самостійній професійній діяльності;

3) коригуються життєві цілі, настанови щодо подальшого самостійного життєвого шляху.

Процес соціалізації може здійснюватися як у спеціальних соціальних інститутах, так і в різних неформальних об'єднаннях. Найважливішим інститутом соціалізації особи є сім'я. Соціалізація може носити одночасно регульований, цілеспрямований і нерегульований, стихійний характер. Як співвідносяться поняття «виховання» й «соціалізація»? Виховання, по суті, є однією з форм соціалізації особи, а саме керованим і цілеспрямованим процесом соціалізації. Але було б великим спрощенням уявляти собі справу так, ніби в соціальних інститутах соціалізація завжди має цілеспрямований характер і не може бути за формою стихійної, а в неформальних об'єднаннях – навпаки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження соціалізації у всьому світі ведуться в різних напрямах. Ця проблема має міждисциплінарний характер, розглядається як соціологами, філософами, психологами, так і педагогами. Результатом роботи є велика кількість емпіричних даних і публікацій, але загальноприйнятої теорії досі не існує. Дослідження індивідуально-психологічних структур і механізмів соціалізації, умовно відносних до парадигми соціальної дії, проводилося в рамках соціологічних теорій. Проблеми соціалізації розглядалися в класичній теорії Макса Вебера, а також слідом у перегляді теорії Вебера Юргеном Хабермасом. У концепції Л.С. Виготського соціальному середовищу відведено ключову роль у формуванні особистості.

В ході соціалізації культура передає людям мову, звичаї, переконання, звички (Р. Чалдіні, Д. Кенрик). Так, кожен вищий навчальний заклад має своє особливе соціокультурне середовище. Але є також загальні вимоги, властиві певній соціальній культурі. З іншого боку, між особистістю і соціальною ситуацією існує мотивація досягнення, яка впливає на думки, почуття та вчинки людини. Різні люди неоднаково реагують на одну й ту ж ситуацію. Люди можуть змінювати свої ситуації, а також ситуації змінюють людей.

Мета статті – розкриття сутності соціалізації студентів-психологів через основний компонент – мотивацію досягнення.

Виклад основного матеріалу. Як відмічає Н.Ф. Голованова, «розгляд методологічних і теоретичних аспектів проблеми соціалізації виявляє, що педа-

гогічна характеристика цього поняття виражається, щонайменше, п'ятьма підходами» [3, с. 53]:

- соціологічний підхід (соціалізація розглядається як трансляція культури від покоління до покоління, як загальний механізм соціального спадкоємства, що охоплює стихійні й організовані взаємодії – виховання й освіту);
- факторно-інституційний (соціалізація визначається як сукупність дії чинників, інститутів й агентів соціалізації);
- інтерактивний (соціалізація припускає міжособистісну взаємодію, спілкування, без якого неможливе становлення особи й сприйняття нею картини світу);
- інтеріоризаційний (соціалізація є освоєнням особою норм, цінностей, установок, стереотипів, вироблених суспільством, внаслідок чого в неї складається система внутрішніх регуляторів, звичних форм поведінки);
- інтраіндивідуальний підхід (соціалізація є творчою самоорганізацією особи, перетворенням себе, будується як діяльна модель виховання).

Вищезгадані підходи підкреслюють складність і багатогранність процесу соціалізації особи, тому важливо визначити, що таке соціалізація, в чому її необхідність, що потрібно для успішної реалізації завдань соціалізації особи.

Говорячи про професійну соціалізацію психолога, відразу зазначимо, що це динамічний процес входження психолога в професійне середовище (засвоєння професійного досвіду, оволодіння стандартами й цінностями професійного співтовариства) й активної реалізації накопичуваного професійного досвіду, що припускає безперервний професійний саморозвиток та самовдосконалення. В процесі професійної соціалізації передбачається особистісна активність, оскільки взаємодія в системі соціальних зв'язків та відносин вимагає прийняття певних рішень і включає в себе набір характеристик, як-от: цілеутворення, мобілізацію суб'єкта діяльності, побудову стратегії діяльності, вдале закінчення університету. А це, в свою чергу, вимагає вдосконалення знань, уявлень про професію, зміну рівня домагань, мотивації. Усе це дає змогу припустити, що саме особистість зі сформованою Я-концепцією й розвинутою мотиваційно-когнітивною характеристикою зможе бути успішною в професійній соціалізації [4].

У зміст поняття «соціалізація» входить [5]:

- засвоєння соціальних норм, умінь, стереотипів;
- формування соціальних установок і переконань;
- входження індивіда в соціальне середовище;
- залучення індивіда до системи соціальних зв'язків;
- самоактуалізація Я особи;
- засвоєння індивідом соціальних впливів;
- соціальне навчання прийнятим в суспільстві формам поведінки й спілкування, варіантам життєвого стилю, входження в групи й взаємодії з їх членами.

У студентському віці задіяні всі основні механізми соціалізації [2]:

- прийняття та засвоєння нових соціальних ролей – ролі студента, майбутнього фахівця, молодіжного лідера тощо;
- професійно-рольова ідентифікація («Я – студент», «Я – майбутній фахівець», «Я – вчитель» тощо);
- наслідування як відтворення професійного досвіду авторитетних викладачів, стилю їх науково-педагогічної діяльності або манер поведінки членів референтної групи;
- інтеріоризація оцінних ставлень викладачів й однокурсників у навчально-професійній діяльності;
- орієнтація на соціальні очікування викладачів і групи, щоб добитися бажаного соціального статусу;
- порівняння себе з іншими студентами та професіоналами;
- навіюваність і конформізм.

Результатом соціалізації студента є:

- вироблення й трансформація власної системи поглядів на життя та ціннісних орієнтацій, формування життєвого ідеалу;
- засвоєння культури людських взаємин і соціально-професійних функцій;
- формування індивідуального стилю навчально-професійної діяльності та власної моделі моральної поведінки;
- опанування професійної діяльності та форм ділового спілкування.

Розглянемо соціалізацію студента на прикладі становлення особистості майбутнього психолога. Вона традиційно розглядається в межах часу його навчання в педагогічному навчальному закладі. Проте студент приходить сюди вже з вагомим багажем знань й умінь, системою очікувань і настанов стосовно педагогічної сфери діяльності, які сформовані протягом усього попереднього періоду життя під час його взаємодії з різними освітньо-виховними інституціями (сім'я, дитячий садок, школа). Хоча процес підготовки майбутнього психолога у ВНЗ здійснюється на основі науково обґрунтованої професіограми (теоретичної моделі) фахівця, потрібно також враховувати й життєвий досвід студента, допомагати йому теоретично осягнути власну педагогічну парадигму, систематизувати й відкоригувати розрізнені уявлення про педагогічну діяльність відповідно до системи психолого-педагогічної науки [8].

Соціалізація особистості майбутнього психолога закладається задовго до періоду професійного становлення й професійного самовизначення. Ще змалку дитина інтеріоризує не тільки оцінне ставлення батьків щодо себе, а й розпочинає ідентифікувати себе з батьками, з їхніми досягненнями та ставленням до своєї професії. Закладається духовна основа життя: любов до життя й до людей, довіра до навколишнього світу, оптимізм щодо себе й інших, почуття обов'язку й відповідальності. Все це становить, як відомо, гуманістичну складову структури особистості психолога.

Особливо важливим періодом для засвоєння дитиною фрагментів педагогічного досвіду дорослих є її навчання в школі. У процесі безпосередньої взаємодії з учителями в учня формується мотивація досягнення, завдяки якій відбувається становлення й коригування ставлення до самої професії психолога. Особистість вчителя для молодшого школяра відіграє важливу роль. Він є для дітей не лише великим авторитетом, а й для багатьох із них він – ідеал, і в своїх відповідях на запитання, ким вони хочуть бути, молодші школярі відповідають: «Учителем». Дослідження засвідчують, що у виборі професії для 68,9% опитаних майбутніх вчителів початкових класів вирішальну роль відіграла їх перша вчителька [2]. Саме шкільний вчитель, його особисті якості й педагогічний стиль нерідко є когнітивною основою побудови моделі «Я-ідеальне» майбутнього вчителя, яка визначає мотив та мотивацію його професійного самовиховання.

Учорашній старшокласник привносить до освітньої системи педагогічного навчального закладу власний проект майбутньої професійної поведінки й життєтворчості, світоглядні орієнтири й моральні цінності, які відображають у тому числі й духовно-педагогічні вартості всіх його попередніх вихователів. Джерелом соціалізації студента є не лише зміст педагогічного процесу у вищому навчальному закладі, а й соціально-професійне його оточення, студентська референтна група, засоби масової інформації, громадські об'єднання студентів тощо. Процес соціалізації особистості майбутнього фахівця триває як адаптація, індивідуалізація та інтеграція в умовах вузівського культурно-освітнього середовища [9].

Адаптація компенсує недостатність звичної поведінки в нових умовах. Через неї забезпечується можливість прискорення ефективного функціонування особистості в незвичайних обставинах. Якщо адаптація не настає, виникають додаткові труднощі в спілкуванні, в опануванні предмета діяльності, аж до порушення її регулювання. Наприклад, щоб успішно працювати самостійно, як того вимагає вища школа, потрібно мати високий інтелектуальний рівень розвитку, інтелектуальні вміння та навички опрацювання літератури. Якщо цей рівень недостатній, компенсація може відбувати за рахунок підвищення мотивації досягнення, яка є невід'ємною частиною соціалізації особистості.

Вчені й педагоги наголошують на тому, що для успішної професійної діяльності студенту треба зробити власний вибір, що саме йому потрібно від майбутньої професії. Тому в основу інтерпретації мотиваційного простору професійної реалізації майбутніх психологів було покладено визначення таких мотивів професійної діяльності, як:

- мотиви власної праці;
- мотиви соціальної значущості праці;
- мотиви самоствердження в праці;
- мотиви професійної майстерності.

Професійну діяльність майбутнього спеціаліста взагалі і діяльність психолога зокрема можна вважати за успішну, якщо психолог як особистість володіє:

- мотивацією досягнення успіху;
- позитивним уявленням про образ Я;
- когнітивною позицією щодо успіху або неуспіху, що забезпечує збереження контролю над професійної ситуацією.

Висновки. Отже, соціалізацію особистості майбутнього психолога слід розглядати як багатоаспектне явище, яке детерміноване низкою соціокультурних і соціально-психологічних чинників, таких як морально-духовні особливості родинного середовища, специфіка довузівського освітньо-виховного простору, практична реалізація наукової моделі підготовки фахівця в навчальному закладі. Потрібно не лише налагоджувати чітку систему профорієнтаційної роботи і професійного відбору абітурієнтів до педагогічних навчальних закладів, а й цілеспрямовано підвищувати рівень мотивації досягнення студентів-психологів. А для того, щоб стати професіоналом у своїй справі, потрібно на перше місце поставити професійну мотивацію досягнення, яка в подальшому розвине соціалізацію особистості, без чого професійна діяльність втрачає будь-який сенс.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. **Баклицький І. О.** Психологія праці : підручник / І. О. Баклицький. – К. : Знання, 2008. – 655 с.

2. **Вітвицька С. С.** Основи педагогіки вищої школи / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2003. – 250 с.

3. **Голованова Н. Ф.** Социализация и воспитание ребёнка / Н. Ф. Голованова. – СПб., 2004. – 250 с.

4. **Дуткевич Т. В.** Практична психологія: вступ до спеціальності / Т. В. Дуткевич, О. В. Савицька. – К., 2007. – 256 с.

5. **Зубок Ю. А.** Исключение в исследовании проблем молодёжи / Ю. А. Зубок. – М. : Социс, 2008. – 210 с.

6. **Мокшанцев Р.** Социальная психология : учебное пособие для вузов / Р. Мокшанцев, А. Мокшанцева. – Новосибирск : Сибирское соглашение ; М. : Инфра-М, 2001. – 350 с.

7. **Мухина В. С.** Возрастная психология. Феменология развития / В. С. Мухина. – М., 2006. – 260 с.

8. **Петровский А. В.** Психология / А. В. Петровский. – М., 1998. – 320 с.

9. **Шилова М. И.** Изучение воспитанности / М. И. Шилова. – М., 1982. -240 с.

REFERENCES

1. **Baklyczkyj I. O.** Psychologia pratsi: Pidruchnyk [Psychology of labour: Textbook]. – K.: Znannya, 2008. – 655 s.

2. **Vitvyczka S. S.** Osnovy pedagogiky vyshhoi shkoly [Basis of pedagogics of higher school]. – K.: Centr navchalnoyi literatury, 2003. – 250 s.

3. **Golovanova N. F.** Sotsialyzatsia y vospitanii rebenka [Socialization and education of a child]. – SPb., 2004. – 250 s.

4. **Dutkevych T. V.**, **Savyczka O. V.** Praktichna psychologia: vstup do specialnosti [Practical psychology: prelude of speciality]. – K., 2007. – 256 s.

5. **Zubok Yu. A.** Ysklyuchenye v issledovanii problem molodezhi [Exception in research of problems of young people]. – M.: Socys, 2008. – 210 s.

6. **Mokshancev R.**, **Mokshanceva A.** Sotsialnaya psychologiya: Uchebnoe posobye dlya vuzov [Social psychology: Train aid for Institutions of higher education]. – Novosibirsk: Sybyrskoe soglashenye; M.: Infra-M, 2001. – 350 s.

7. **Muxyna V. S.** Vozrastnaya psychologiya. Femenologiya razvitiya [Age-related psychology. Phenomelogy of development]. – M., 2006. – 260 s.

8. **Petrovskyj A. V.** Psychologiya [Psychology]. – M., 1998. – 320 s.

9. **Shylova M. Y.** Yzuchenye vospytannosty [Study of up-bringing]. – M., 1982. – 240 s.

Motivation to achieve as a major component of socialization of a student-psychologist.

Borisova V. G., Postgraduate of Pereyaslav-Khmelnytsky State Pedagogical University, 30 Sukhomlynsky St., Pereyaslav-Khmelnitskiy, Kiev region, 08400, Ukraine, e-mail: vladislava.borisova.1990@mail.ru.

In the article considered basic terms of forming of socialization of students-psychologists, social essence of this process are described, the specifics of a student's environment, and also a motivational structure is shown. Socialization, being, from one side, by a process inwardly personal and being, on the other hand, by part of greater social process, that takes place in society, has purposeful character, i.e. conditioned by the certain system of necessities of person and has motivation of achievement, that determines direction and intensity of socialization of student young people.

Socialization in any research paradigm is examined only as part of more global and deeper on the descriptions and to the operating methods on the face of social process: vital self-determination. Because decision of problem of professional socialization becoming of person always related to the features, forming of her perception of the world, attitude, becoming of the system of vital senses, forming of vital plans and determination of vital strategies. In this connection, proceeding to the study of determination of motivation of achievement for students, as basic to the component of socialization.

Motivation is explanatory and is used for explanation of reasons of behavior of people (i.e. why they behave so, but not differently), his orientation and mechanisms of realization. Under motivation of achievement we understand the motivation, sent to perhaps the best implementation of any type of the activity, oriented to the achievement of some result, there can be the applied criterion of success (i.e. he can be confronted with other results, using some standards of estimation) to that. (In this sense, does not behave to motivation of achievement there will be activity on the construction of interpersonality relationships with necessities that answer her, in love, acceptance, understanding, to respect and others like that.) Motivation of achievement shows up in aspiration of subject to take pains and laboring for perhaps the best results in area, that is considered meaningful.

Keywords: social environment, socialization, motivation of achievement, social internals.

Борисова В. Г. Мотивация достижения как основной компонент социализации студента-психолога.

В статье рассматриваются основные условия формирования социализации будущих профессионалов. Выделяются социальные качества студентов, которые в будущем станут базисом для развития профессиональной компетенции в университете и школе. Проанализировано влияние мотивации достижения на развитие социализации у студентов.

Ключевые слова: социальная среда, социализация, мотивация достижения, социальные качества.